

Samma himmel – olika tro

OM VI TITTAR upp emot himlen en stjärnklar natt så ser vi många stjärnor och planeter som bildar olika mönster på himlen. Man tänker inte så ofta på att vi faktiskt ser in i olika tider av universums historia. Ljuset har varit på väg emot oss under lång tid, i vissa fall miljoner eller miljarder år, innan vi upplever det vi ser som här och nu – vårt eget livs ögonblick i universums långa historia.

Och liksom vi kan urskilja olika mönster av ljuspunkter beroende på hur vi tolkar och ordnar de ljuspunkter på himlen som vi ser, himlakropparna, så tolkar vi människor det vi upplever och är med om på olika sätt. Vi ser olika mönster i tillvaron. Livsåskådningarna bidrar till att forma detta mönster i vår livsvärld. Vi har en *förförståelse* av det vi är med om och tolkar det vi upplever utifrån vad vi ser passa in i vår livssyn. Därför är det inte konstigt att det har funnits och fortfarande finns en mångfald livsåskådningar. Den *globala utvecklingen*, där världen genom modern kommunikationsteknik blir alltmer en "global by", gör att vi märker denna pluralism, denna mångfald av livssyner allt tydligare.

Genom *migrationen* – människors förflyttningar mellan länder och regioner – blir samhällena – inte minst det svenska – allt tydligare *polykulturella*, det vill säga många kulturer och religioner finns på samma plats. Talrika grupper av människor med annan tro och kultur än den som varit förhärskande bland majoriteten av svenskar har immigrerat till Sverige genom arbetskraftsinvandring eller genom att tvingats fly från svåra villkor i ursprungslandet. På så sätt har kristna som tillhör den katolska och de ortodoxa kyrkorna samt judar och muslimer blivit en del av den svenska livsåskådningskartan.

Genom *demokratiseringen* av samhällen, bland annat det svenska, så ökar mångfalden av möjliga livsstilar, värderingar och uppfattningar om vad som är ett rättvist samhälle och olika religiösa och politiska strömningar kan få komma till tals. Genom religionsfriheten så ökar människornas rätt att själva bestämma

över sin livssyn och sin tro. För Sveriges del har detta varit en process på bortåt två hundra år, där religionsfriheten steg för steg har präglat medborgarnas tro och livssyn. År 1951 fick Sverige en modern religionsfrihetslagstiftning, som förtydligats bland annat genom att Svenska kyrkan, som tidigare haft en genom historien privilegierad ställning år 2000 blev likställd med andra samfund (utom på några få punkter, mer om detta i kapitlet om kristna).

En påbjuden enhetlighet ”uppifrån”, det gamla Sveriges lutherska enhetssamhälle, har alltså avlösts av en mångfald ”nerifrån”. Det Sverige som nu växer fram uppvisar en kulturell och religiös mångfald. Det polykulturella samhället, att det finns människor med olika sätt att leva och tro samtidigt på samma plats, kräver på flera sätt mer av var och en än det gamla samhället gjorde. Förr var samhället mer intolerant men också mera stabilt. Nu krävs större förmåga till förståelse och inlevelse. Individens fri- och rättigheter, särskilt på det religiösa området, blir allt viktigare.

Den ökande mångfalden beror med andra ord dels på att de ”gamla” svenskarna uppvisar en större variation i tro och livsstil, dels på en ökande immigration av människor med andra religiösa traditioner än de som varit vanliga i det tidigare samhället.

Sökandet efter en ny värdegrund

Människans livssyn måste, om den ska vara genomtänkt, grundas på faktakunskaper. En minst lika viktig grund är dock de *värderingar* som en människa har. Några exempel:

- Ett faktum är att det på många håll i världen i dag förekommer dödsstraff. Att det är så beror på värderingar hos dem som stiftar lagar. Hur motiverar de sin ståndpunkt?
- Ett mål att sträva mot är jämställdhet mellan könen, säger någon. Javisst, men varför? Hur skall den ståndpunkten motiveras?
- Det är orätt att använda fosterdiagnostik för att föräldrarna skall kunna välja bort foster av ett visst kön, hävdar kanske någon. Vad grundas den värderingen på?

Förr fanns det en gemensam grund för värderingarna i det svenska bondesamhällets kristna enhetskultur. Den fick en sorts fortsättning i välfärdsbyggandets "folkhemsideologi". Den känsla av ansvar för det gemensamma livet, beroendet av familj, släkt och vänner, som varit självklar för livet i socknen sedan medeltiden, var svår att upprätthålla när människorna lämnade landet och flyttade in till staden. Istället försökte (bland andra) socialdemokratin under 20- och 30-talen att förverkliga ett "folkhem" i förändringarnas Sverige. Det beroende och den solidaritet som präglade den "lilla" världen på landet skulle nu omfatta hela samhällsgemenskapen. Per-Albin Hansson, en av ideologerna bakom denna tanke, som fortfarande präglar diskussionen i Sverige om den svenska välfärdsmodellen, säger i ett tal 1928:

"Hemmets grundval är gemensamheten och samkänslan. Det goda hemmet känner icke till några privilegierade eller tillbakasatta, inga kelgrisar och inga styvbarn. Där ser icke den ene ner på den andre, där försöker ingen skaffa sig fördel på andras bekostnad, den starke trycker inte ner och plundrar den svage. I det goda hemmet råder likhet, omtanke, samarbete, hjälpsamhet. Tillämpat på det stora folk- och medborgarhemmet skulle detta betyda nedbrytandet av alla sociala

och ekonomiska skrankor, som nu skiljer medborgarna i privilegierade och tillbakasatta, i härskande och beroende, i rika och fattiga, besuttna och utarmade, plundrande och utplundrade.”

Gemensamma värderingar — olika motiveringar

När det gäller värderingar om vad som är rätt och fel, gott och ont och vad som är vår plikt att göra, så kan vi till att börja med konstatera att nästan alla människor i stora drag har gemensamma uppfattningar världen över, oavsett religion eller kultur. Det som

Om vi vill bidra till en ny värdegrund för det framtida samhället är det viktigt att vi kan diskutera vad vi har gemensamt.

den judisk-kristna traditionen uttrycker i Tio Guds Bud, till exempel ”Du skall inte stjäla”, ”Du skall inte mörda” eller ”Du skall inte begå äktenskapsbrott”, det finns uttryckt också i islam, buddhism och hinduism. De som intar en *ateistisk* eller *agnostisk* livssyn, alltså endera inte tror på Gud eller anser att det inte går att ha någon ”syn” i den frågan eftersom ingen kan veta om Gud finns eller inte, är också överens om innehållet i de här buden. Man ska

behandla sin nästa som man själv vill bli behandlad. Problemen börjar när vi skall *motivera* vår ståndpunkt, alltså ange våra skäl varför vi tror som vi gör. Då visar det sig att vi har olika motive- ringar. Där en pekar på vårt medfödda förnuft, pekar en annan på Koranen. När en slår upp Moseböckerna eller Jesu Bergspredikan så reciterar en annan Bhagavadgita, en skrift inom hinduismen.

Om vi vill bidra till en ny värdegrund för det framtida samhället är det viktigt att vi kan diskutera vad vi har gemensamt. Om vi börjar med det som kan föra oss samman—våra mest grund- läggande värderingar—och inte med det som skiljer oss åt—våra motiveringar—underlättas samtalet om en hållbar värdegrund.

Vi måste lära känna varandra bättre över nations- och religi- onsgrensarna. Personer som känner varandra väl kan glädjas åt såväl likheter som olikheter.

Att betrakta ”den andre”

Forskare som ägnat tid åt att granska hur bilden av dem som tror annorlunda än den egna gruppen har konstruerats, har påtalat att det finns stor risk att ge en alltför förenklad bild av hur andra tror och lever. När västerländska kristna genom århundradena har skildrat människor i Mellanöstern och Indien så har bilden ofta varit både *exotiserande* (man överdriver det som är annorlunda och främmande) och *generaliserande* (förenklar och bortser från mångfalden i den kultur som skildras). Tendensen kallas *orientalism*. På samma sätt har bilden av Europa och USA, ”den atlantiska civilisationen”, i till exempel Mellanöstern ibland förenklats på samma sätt, något som benämns *occidentalism* (*Occidenten* = *Västerlandet*, eller ungefär ”där solen går ner”). Den typen av framställningar av ”den andre” tenderar att skapa negativa attityder och gynnar grupper som vill bekämpa det polykulturella samhället. Där framställs det som starkt negativt att låta kulturer och religioner som är olika att utvecklas tillsammans på samma plats. Den här tendensen till att vilja renodla en enda kultur och religion och motverka dem som vill försvara mångfalden finns över hela världen i olika former.

Ibland används ordet *fundamentalism* av dem som kritiserar

den variant av en livsåskådning som på ett exkluderande (uteslutande) sätt vill värna rätten för den egna livssynen på bekostnad av andras livssyn. I en sådan attityd ingår också oftast uppfattningen att den egna tolkningen av religionen eller sättet att leva är den enda rätta tolkningen. På så sätt innebär ett sådant synsätt också att man motverkar mångfalden inom sin egen livsåskådning och där förespråkar entydighet istället för en mångfald och större tolkningsfrihet inom tron.

Ordet "fundamentalism" var ursprungligen ett begrepp i USA under tidigt 1900-tal och betydde där att gå till fundamentet, till grunden, i den kristna tron. Ordet har sedan 1900-talets slut kommit att användas om allt möjligt som man själv tycker är för extremt eller som man av olika skäl inte gillar, vilket gör att ordet idag inte är särskilt användbart.

Människors tro i förändring

OFTA SES RELIGIONER som något stabilt och näst intill oföränderligt. Världsreligionerna är flera tusen år gamla och det kan tyckas innebära att religioner på något sätt är omoderna och föråldrade. Men liksom allt annat i historien så är livsåskådningarna under ständig utveckling och förändring, både vad gäller trosinnehållet och sättet på vilket människor praktiserar sin tro. Här är några av de förändringar som kan märkas i Sverige för närvarande:

Sekularisering och sakralisering

Hand i hand med den ökande demokratiseringen av Sverige och med den sentida stora immigrationen till landet går också en annan förändring: samhällets *sekularisering*. På sid. 32 beskrev vi ordet *sekulär* som "världslig" eller "utan gudstro". Att samhället blir alltmer sekulariserat kunde alltså översättas med att samhället mer och mer bygger på världsliga värderingar och inte på de andliga och att gudstron får en mindre plats än tidigare bland människorna i samhällets institutioner som helhet. Färre människor

Att konfirmeras – alltmer ett självständigt val?

praktiserar sin tro jämfört med för några decennier sedan. I samhället som helhet spelar religionen en ganska liten roll i den politiska debatten och i massmedieutbudet.

Samtidigt pågår en process där religiösa förhållningssätt slår igenom på andra sätt. Genom sekulariseringen så blir det idag ett aktivt beslut om en ung människa väljer att konfirmeras i sin kristna tro. För några årtionden sedan var det ett aktivt beslut att inte konfirmeras. Ytterst få unga människor ifrågasatte konfirmationen som mer eller mindre var en övergångsrit man skulle genomgå och inte ett mått på personens religiösa intresse. Genom att det idag är en minoritet som konfirmeras så blir det också för många en aktivt religiös handling att konfirmeras. Man kan då tala om en *sakralisering* av konfirmationen i Svenska kyrkan (av ordet *sacer* = helig).

Det har också påtalats att det är allt färre som använder sig av det kristna korset i dödsannonserna i dagstidningen. Förr var korset där knappast en symbol som man fäste ett särskilt religiöst värde vid utan mera såg som en accepterad symbol för döden. Idag finner man allt färre kors bland dödsannonsernas alla fåglar, segelbåtar, idrottssymboler och föremål av olika slag. Korset har återfått sin religiösa innebörd som en kristen symbol med särskild mening och har sakraliserats.

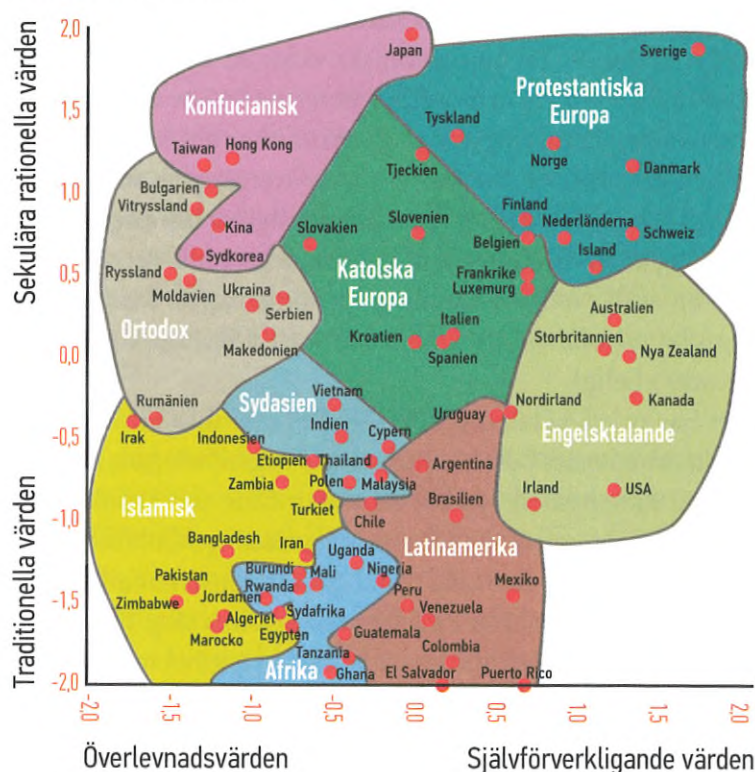
Religion – en privatsak?

Är människans tro något som bara berör hennes privatliv? Är livs-
åskådningen något som bör hållas på det personliga planet men
inte påverka mitt liv som samhällsmedlem? Det här är en stånd-
punkt som då och då förs fram när man varnar för att religion kan
komma att påverka samhällslivet. Det är självklart en värdering,
ett ställningstagande att personen som tänker så inte vill att reli-
giösa föreställningar ska ha någon påverkan på tillvarons politiska
och samhälleliga arena utan bör begränsas till den privata arenan.

Med den stigande välfärden, där grundläggande materiella
behov är tillfredsställda, ökar istället behovet av individuellt
självförverkligande och uppnåendet av privata mål i livet. Forsk-
ning som mäter inställningen i livet utifrån olika livsstilsfakto-
rer har visat att det finns en kontrast mellan samhällen med en

Kulturell karta över hur värden skiljer sig mellan olika kulturer i världen

World value Survey
analyserar regelbun-
det hur värdering-
arna i världens länder
förändras. De nord-
iska länderna, allra
mest Sverige, intar
en extremposition
med sekulära-ratio-
nella värden och beto-
ningen av individuellt
självförverkligande.
(Källa: World value
Survey 2005–2008)

traditionell, religiös livsstil där beroendet av andra är nödvändig för att jag ska känna materiell och socialtrygghet, och sekulariserade välfärdssamhällen där individens lycka och självförverkligande står i centrum (se illustration). Sverige intar i översikten mellan olika länder en extrem position längst uppe till höger. Det betyder att individualism och sekularism är mest utvecklade i världen i det svenska samhället.

Av detta följer ju inte som en slutsats att svenskar är ointresserade av religion eller av andliga frågor. Innebörden av *sekulariseringen* är mera invecklad än så. För det första råder det stor enighet om att det är bra med en *sekulär stat*. Det betyder att regering, riksdag och lokala politiska instanser inte bygger sin politik och sitt regerande på en viss religion. Det är också värdefullt att i en sekulär stat kan alla livsåskådningar få komma till tals, såväl religiösa som sekulära. Det är också de allra flesta överens om. Men det finns ingen gemensam syn att ett *sekulariserat samhälle* skulle vara idealiskt, alltså ett samhälle där individerna i allt mindre grad hade en personlig, religiös tro som de också ville praktisera såväl i privatlivet som i sin roll som samhällsmedborgare. Dessutom betonar vissa forskare att människans behov av spiritualitet, ett liv där andliga värden har stor betydelse, finns hos de flesta. Detta andliga liv behöver dock inte ta sig uttryck i de traditionella religiösa livsåskådningarnas kollektiva former, utan kan utvecklas till något som ofta kallas *privatreligiositet* – det religiösa engagemanget utformas och praktiseras utanför traditionella religiösa institutioner (se ovan sid. 36).

I katolsk kyrkotradition så ska den högst ansvariga i församlingen tvätta fötterna på tolv personer under skärtorsdagens mässa. Ritualen högtidlighåller det som Jesus gjorde med sina apostlar kvällen innan han greps. På bilden ses påven Franciskus tvätta fötterna på en av fångarna i ett ungdomsfängelse Rom; gruppen var sammansatt av personer med olika religion och olika kön. .

Globalt och lokalt

LIVSÅSKÅDNINGAR ÄR GLOBALA fenomen, men har alltid en lokal utformning präglad av tiden och platsen där de praktiseras. Av världens ca sju miljarder människor så är, statistiskt sett år 2010 ca sex miljarder klassade som religiösa. Kristna är ca 2,2 miljarder, muslimer ca 1,6 miljarder, judar ca 14 miljoner, hinduer ca en miljard, buddhister ca 500 miljoner, ursprungsfolkens religioner ca 400 miljoner och övriga religioner (till exempel bahai, jainism, sikhism) ca 60 miljoner. Inga siffror är exakta förstås. De återstående ca en miljard människorna kan då ses som sekulära i någon mening eller att de åtminstone står utanför de definierade och klassificerade typerna av religioner.

Det säger sig självt att religionerna på många sätt genom historien har varit medskapande i såväl fredliga som våldsamma samhällsprocesser. Samtidigt som religiöst praktiserande människor är aktiva i freds- och försoningsprocesser och kampen för större ekonomisk och social rättvisa, så medverkar religiösa aktivister till att skapa och underblåsa konflikter av olika slag. Denna dubbla roll som religiöst aktiva har haft genom historien har att göra med att människor med religiös tro deltar, liksom alla människor i ett samhälle, i olika förändringar och kan ibland använda sin tro på ett sätt som bidrar till en fredlig utveckling, ibland på ett sätt som ökar konfliktnivån. I avsnitten om de olika religionerna finner du mera om hur tro och samhällsfrågor kan vara relaterade. I avsnittet Religion och samhälle i temadelen av boken kan du läsa mera om detta och om hur religionernas spelar roll både för ökad samverkan och för konflikter i världen.

Svenskarna har under de gångna decennierna tagit många steg ut i världen. Genom affärsresor, semesterresor och genom den globala kommunikationen via internet blir vi alla allt mer en del av det globala sammanhanget. Samtidigt har människor från andra delar av världen genom immigration kommit att alltmer prägla det svenska samhället. Mångfalden av religioner och kulturer mitt ibland oss är ett faktum. Den här läroboken hoppas kunna bidra till hållbara relationer mellan människor med olika tro och kultur.

Av världens sju miljarder människor klassades ca sex miljarder som religiösa under år 2010.